

SOCIÁLNÍ TEORIE SYSTÉMŮ

Miloš Vítek

Ústav filosofie a společenských věd, Univerzita Hradec Králové

Abstract: *Social Systems Theory. After General Systems Theory (L. v. Bertalanffy) and after Mathematical Systems Theory (M. Mesarovic) comes Social Systems Theory (SST) as an unifying frame for the interpretation of a great number of social analyses. As theoretical background of SST we consider Theoretical Sociology (T. Parsons, J. Habermas, N. Luhmann) and as methodological tool Management Science. Three concepts of social systems are discussed: the discourse in life-world, autopoiesis and component systems.*

Keywords: *Social Analyses, Theoretical Sociology, Theory of Systems, Communication, Autopoiesis, Complexity, Social System.*

Po obecné teorii systémů (L. v. Bertalanffy) a matematické teorii systémů (M. Mesarovic) nastupuje sociální teorie systémů (STS) jako sjednocující rámec pro interpretaci bezpočtu sociálních analýz. K teoretickým zdrojům STS patří zejména teoretická sociologie (T. Parsons, J. Habermas, N. Luhmann) a k metodologickým nástrojům věda o řízení. Diskutují se tři pojetí sociálních systémů: koncepce diskurzu v životním světě, koncepce autopoieze a koncepce komponentových systémů.

1. K teorii systémů

V polovině XX. století nabídli jako novou sjednocující základnu věd Norbert Wiener *kybernetiku*, Ludwig von Bertalanffy *obecnou teorii systémů* či Erich Jantsch *sebeorganizující univerzum*.⁸ Systémové myšlení v těchto směrech skládalo však chladné přijetí od zavedených vědních oborů, když bylo shledáno příliš spekulativním a nepodléhajícím falzifikaci.¹³

Přesto se rozvinula řada vědních disciplín - od teorie informace, teorie organizace až po synergetiku, teorii katastrof, teorii chaosu a teorii komplexity. Také mezi nimi bylo třeba hledat sjednocující prvky jako evoluce, interakční řízení, komunikace, význam, kognitivní mapy a další.²⁰ Pro náš nepřehledný a zlomový svět tak byla propracována koncepce sociální evoluce, označovaná též *sociální teorie systémů* (Social Systems Theory).¹⁴

Pokroky STS může sledovat podle vývoje teoretické sociologie, reprezentované jmény Durkheim, Parsons, Mead, Habermas, Luhmann, Kamps, Goertzel a řadou dalších. V tomto ohledu by bylo možné hovořit dokonce o "sociologické" teorii systémů, když uvážíme názory sociologů pro i proti systémovému výzkumu.⁵

Při popisu samoorganizace našeho sociálního života se zejména dají rozlišit tři hlavní přístupy:

- a) *diskurz v životním světě* je chápán jako utvářející prvek sociální evoluce,
- b) *autopoiese* ("sebeutváření") předpokládá, že sociální evoluce a generování struktur jsou poháněny očekávanými,
- c) *komponentní systémy* jsou formovány informačními vzory, jazykem a významy.

Pozornost sociálním systémům se zhruba v posledním desetiletí stala hlavním trendem systémové vědy. K dispozici je dlouhá řada knih, studií a článků, výrazně přesahující seznam za tímto příspěvkem. Ze syntetických prací třeba vyzvednout knihy K. C. Bausche¹ či R. L. Flooda a N. R. Romma.³

Záměrem stati je seznámit čtenáře se syntetizujícími pokusy o vytvoření sociální teorie systémů z posledních let. Zde ponecháme stranou *teorii ekonomických systémů*, které jsou zvláštními případy systémů sociálních, zmíníme se však o teorii politických systémů.

2. Pojetí diskurzu v životním světě

Jádrem pojetí je myšlenka Jürgena Habermase, že společnost je utvářena komunikativním jednáním (stěžejní Habermasovo dílo *Teorie des kommunikativen Handelns* vyšlo roku 1981). *Diskurz* jako pokročilá forma komunikace pečuje zejména o evoluci sociálních norem a struktur. Přitom jazyk a sociální pořádek závisejí na správnosti a pravdivosti diskurzu.

Podle tradice Durkheima a Meada spatřuje Habermas zárodky sociální struktury v posvátných událostech, které sociální skupina zažila v počátcích své historie. Nedotknutelná pravidla se sice v průběhu času stanou běžnými, nikoli však libovolnými. Celý proces se označuje za lingvistiku posvátného. B. Goertzel k tomu dodává, že vědomí se seorganizuje jako strukturovaný transformační systém. Věci se stávají kolektivní realitou, pokud je lidé shledávají reálnými a za skutečnou považují též jejich kolektivitu.⁴

Vnitřní komunikace se externalizuje v jazyce. To je manifestováno v sémantických strukturách organizujících náš sociální život. Goertzel kromě kognitivní rovnice pro interní komunikaci navrhuje matematickou formulaci diskurzu, vytvářejícího naše životní světy. Sám Habermas ale uznává, že diskurz o životním světě (*die Lebenswelt*) je nepřímý pro vysvětlení složitosti moderních sociálních interakcí. Všimá si institucionalizace systémových médií peněz a moci do životního světa. Tato média pak vyvolávají napětí mezi životním světem a systémem. Řešení napětí vyžaduje, podle Habermase, aby systémy plnily podmínky pro zachování sociokulturních životních světů.

3. Pojetí autopoiesy ("sebeutváření")

Chilští přírodovědci Maturana a Varela původně chápali sociální autopoiesi jako strukturální spojení třetího řádu, vytvářené koordinací jednotlivých sociálních chování. Nověji tvrdí Luhmann, že sociální systémy nejsou strukturálním spojením jednotlivců, nýbrž jsou to nezávislé autopoietické systémy vytvářené komunikací. Obecné pojetí autopoiesy zůstává však u zmíněných autorů stejné.

Samoorganizující se systémy se udržují pomocí *očekáváníí*. S. A. Kauffman hovoří o polymerických agentech, kteří si vytvářejí modely jeden o druhém se záměrem předpovídat chování druhého. Luhmann podobně pro autopoietické systémy v jejich trvalých reprodukčních procesech popisuje selekci, která uchovává a rozšiřuje význam (organizovanou komplexitu). Řízení selekčního procesu prostřednictvím systému stupňovaných očekáváníí zahrnuje procesy pokusů a chyb, paměti a adaptaci.

Očekáváníí jsou tedy klíčovou funkcí autopoietických systémů. Omezují hledání systému po nových možných spojeních a tím utvářejí jeho strukturu sebe reprodukce. Díky očekáváníím se sociální systémy reprodukují způsobem, zahrnujícím omezení a otevřenost. Sebe reprodukce zajišťuje invariantnost systému tak, že se omezí pouze na selekce s potenciálem přežití, aniž by systémové změny hrozily systému upadnout buď do rigidity nebo do chaosu.

Očekáváníí jsou reflexivní ve smyslu vzájemných očekáváníí se sdílením rizik a se vzájemným zpěsouváním. Účastníci mohou snižovat rizika, když svá očekáváníí učiní dvojnásobnými a prozátímními. To jim usnadňuje řešení sociálních situací. Autopoietické systémy zvyšují úroveň přijatelné neurčitosti v zájmu pokroku a proto rozšiřují prostory volby svých členů.¹⁹

Př práci se svými početnými očekáváníí společnosti a jednotlivci užívají zobecněné možnostní plány, aby uzemnili nevhodná očekáváníí. Kognitivní a normativní strategie pro překonání nesouhlasu tvoří sociální struktury propojující riziko a jistotu. Kognitivní otevřenost vůči nové informaci ztěsňuje přijetí rizika. Normativní odmítání nebezpečné informace vyjadřuje zájem na jistotě. Normativní chování odráží nutnou cykličnost živých systémů.

Struktura je subsidiární a důsledná ve vztahu ke způsobu, jakým se seberefereční systémy udržují v éase. Tvorba struktur není v zásadě předurčena, ani nepodléhá historickým zákonům. Namísto toho se formování systémů převádí do diferencí a konfliktů: až při dosažení rozhodujícího stupně poruch se vynoří nová struktura.⁶

Systémová média se v tomto ohledu vynořují k uspokojení společenské potřeby po rychlejší a univerzální komunikaci. Ke zjednodušení komunikace slouží zobecněná symbolická média jako například pravda, láska, peníze, moc, víra či standardizované "základní hodnoty". Jazyk, masová média a symbolická média (například peníze) ve vzájemné závislosti ulehčují zpracování informace a sociální komunikaci.⁹

Tyto procesy vysvětlují podobně Luhmann i Habermas, který ukazuje na vyvíjející se komplexitu strategických aktivit souvisejících s penězi a mocí jako prostředků pro řešení konfliktů a pro ekonomickou aktivitu. Habermas však nesouhlasí s Luhmannem, že komunikační média napomáhají reprodukci společnosti jako sociálního systému.

4. Pojetí komponentních systémů

V. Csanyi a G. Kampis upozornili, že zákony zachování energie a nevratné termodynamiky znamenají nutnou, nikoli však *postačující* podmínku pro vznik živých systémů.¹⁰ Ani nové teorie termodynamiky a komplexity nevysvětlují spontánní inovace života a myšlení, k tomu je do zkoumání systémů vzdálených rovnováze zavést představu komponentních systémů a cirkularity reprodukce.¹

Komponentní systémy netrvají jako věci, nýbrž jsou stroji na genezi (genesis machines), sloužícími okamžité přítomnosti. V tom se podobají autopoietickým systémům podle Luhmanna, který říká, že sociální prvky jsou událostmi s minimálním trváním a rovněž jejich vztahy mají minimální trvání. Autopoietické systémy netrvají jako systémy prvků - takovými jsou jen po dobu jedné události. Přežívají však ve svých strukturách sebe reprodukce (neplatí pro ně klasické rozlišení mezi statickými a dynamickými systémy).

Omezení změní se sama změna: jsou autopoietickými strukturami reprodukce. Goertzel to vyjádřil názorem, že komponentní systémy nejsou jen otiskem živých struktur, nýbrž jsou stroji na generování otisků. Kampis pokládá koherentní setrvání informačních vzorů za podstatu komponentního systému. Luhmann podobně soudí, že struktura přežívá na úrovni aktivních vzorů informace.¹² Treumann a další v tomto ohledu vyzvedají důležitost evoluce kognitivních map.

Dostáváme se k názoru Goertzela, že systémy víry (belief systems) jsou učícími se systémy, splývajícími určitou kognitivní rovnicí. Jejich strategie přežití se zakládá na cirkularitě a dialogu.⁴ Masuli navíc tvrdí, že interakce kognitivních map a kulturních změn respektuje vzorce bifurkačních procesů. Shrnutí: společnost otevřená dialogu se stává asymetrickou a vzdaluje se rovnováze (tím se stává sebgenerujícím systémem, schopným univerzální akce a transformace).

5. Výzvy pro praxi

STS ukazuje, že vzájemná propojenost, dočasnost a reprodukce vedou k vynořování (emergenci) nových systémů. Ve zcela dočasném prostoru, naplněném neustálým tvořením a zánikem, nesetrvává žádná dosavadní struktura. Nepřetržitý řetěz reprodukcí je komponentním systémem.

Informace se stává vzorcem procesů propojených uvnitř univerza neboli informace je evolucí univerza v dočasném prostoru. Informační vzorce se vyvíjejí v sebe reprodukci našich systémů víry, tj. v naší kruhové kognitivní reprodukci představ o skutečnosti.

Otevřenost reprodukce při splnění požadavku kruhovosti je hnacím motorem evoluce. Tuto základní myšlenku podrobněji rozvádí koncepce diskurzu, autopoiese a komponentních systémů. Citlivá rovnováha mezi otevřeností a kruhovostí je vykládána rovněž jako vztah mezi stochastickým a karteziánským chováním, chaosem a logikou, liberalismem a konzervatismem.

Vzpomenutá vída o samoorganizaci podporuje Habermasova vymezení komunikačního jednání, pravdivosti a správnosti. Tyto normy jsou udržovány po celou historii, nebo• zajiš•ují úspšné komunikativní jednání, navíc jsou průbžní testovány a zpšsšovány. Sociální normy jsou silné, pžívají a zjemňují své nuance.

Nelze pšhlédnout, že porozumění chaotickým procesům, jednotlivcům, firmám, politickým stranám atd. umožňuje do určité míry pšdvídat bifurkace, tj. body, v nichž lze pš poměrně malých nákladech energie dosáhnout hlubokých pšměn. Například v turbulencích po II. světové válce vstoupily komunismus, socialismus a kapitalismus do nových forem. Podobně po roce 1989 se musíme odvážít zvládat chaos a usmšřovat změny k lidššímu a trvale udržitelnému světu.

Ke zvládání složitosti jsou zvlášti potšbné sociální analýzy, zamšžené na správnost a pravdivost v komunikativním jednání lidí. To v širším pohledu souvisí s posilováním všech možností vstupu lidí do politiky a nakonec s rozvíjením kapacit veřejné politiky a správy. Smšřování k veřejné správš profesionálnšjší, efektívnšjší a kvalitnější odpovídá též závšřm poslední zprávy pro Őímský klub (Dror Y. The Capacity to Govern. Frank Cass, London and Portland 2001).

6. Systémový pšístup v politické vídš

Výklad politologie zašíná mj. V. Janěek pšstavou *politického procesu*, který pšmšňuje vstupy (požadavky, ošekávání, podpory) na výstupy (zákony, nařzení, rozhodnutí). Pšmšnu zajiš•ují zájmové skupiny, politické strany, masové sdšlovací prostšedky, legislativa, exekutiva a soudnictví. Ve shodš s Davidem Eastonem a jeho knihou *Systémová analýza politického života* (1965) je politický systém ve zjednodušené podobš "procesem autoritativního rozhodování".⁷

Vedle D. Eastona v posledních desetiletích k *systémové teorii*, snažící se postihnout komplexnost a mnohonásobnou propletenost politického dšní, pšpsli li ještě Gabriel A. Almond, Talcott Parsons, Karl W. Deutsch, Niklas Luhmann šš Richard Minch. *Systémem* se obvykle rozumí soubor na sobš závislých šstš a *systémový model* bývá nejvhodnějšším analytickým základem pro popis velmi rozdílných politických jevš a procesš.²

Příkladem systémového modelu jako abstraktního vztahového rámce mšže být diagram *celkového systému*, v nš mž jsou politický systém a spolešnost propojeny tak, že spolešnost vznášš požadavky a podpory na politický systém a ten reaguje uspokojováním požadavkš a potvrzováním podpor. Po zahrnutí externích faktorš včetně zahraničší politiky dospšjeme k širššímu mezinárodnímu systému (nadsystému).¹⁵

Rozpracování systémového modelu vyžaduje soušinnost celé řady disciplin, což je podstatou tzv. *systémového pšistupu*.¹⁶ V pšpadš politických systémš to jsou:

- a) **Politická filosofie.** Není díleš disciplinou politické vídy, ale pšdchází ji, vede ji a je pšední. Jejím úkolem je stanovit místo vídecké politiky v soustavš víd. Nelze ji pštom redukovat na vídeckou logiku. Neznamená znalost faktš, nšbrž vídšní řádu, a to zejména v štuacích všeobecných krízí a pšmšn. Proto je politická filosofie "kritickou vídou o řádu". Toto vídšní o řádu - jako individuální i sociální pochopení sama sebe - se projevuje v *navrhování* systémš norem a pravidel, v *legitimování*, ospravedlňujícím konkrétní politické jednání, šš v *integraci*, kdy život dosahuje plné identity se sebou samým. Kategorie řádu (ordo, ordre, order) poskytuje rovnšž mšštko pro *posuzování* pravého a žádočšho řádu (T. Hobbes, E. Voegelin), podle nš hož se "mnohé doplňuje na jedno".¹⁷
- b) **Politická sociologie.** Zabývá se všemi spolešenskými jevy, které lze pokládat za politicky relevantní. Jsou to pšdevším "objektivní" struktura spolešnosti a "subjektivní" normy a zpšsoby chování. Speciálně se vínuje výzkumu politických stran a sdružení, politických elit, voleb atd. Kromš klasického pojetí M. Webera se rozlišují funkcionální pojetí (moc zajiš•uje prosperitu celku - Talcott Parsons) nebo pojetí konfliktu (moc je zdrojem konfliktš - Charles Wright Mills). Ucelený výklad dnes podává A. Giddens.

- c) **Politická ekonomie.** Zejména pod vlivem K. Marxe se stala politickou teorií, podle níž jsou politické procesy podřízeny procesům hospodářským. Dnes se zaměřuje hlavně na racionální modely ekonomického jednání, např. ekonomická teorie demokracie (Anthony Downs), teorie racionální volby (K. Arrow) nebo teorie her (W. H. Riker). Uznáváme, že je obtížné určit, kde končí ekonomie a kde začíná politika. Politická ekonomie tak zkoumá "změny struktury společnosti, k nimž dochází na základě hospodářských procesů, a s tím spojené "objektivní" zájmy". Prakticky může jít o výzkum postavení na společenském žebříčku, na které působí rozdělování majetku a příjmu, dále pak o přidělování životních šancí za spolupůsobení výchovného a vzdělávacího systému.
- d) **Politická psychologie.** Všímá si "subjektivní" oblasti politické reality, zejména se zabývá analýzou znaků osobnosti, individuálních a sociálně politicky relevantních postojů a způsobů chování, včetně i politické kultury. Určení proměnných a jejich vztahů se však ukazuje být tak komplexním problémem, že jsou potřebné tzv. souhrnné (agregované) přístupy. Např. "aggregate data approach" spojuje analýzu dat o ekonomickém, vzdělávacím, urbanizačním aj. vývoji (S. M. Lipset).
- e) **Politická matematika a statistika.** Upřesňuje kvantitativní stránku vztahů v politickém systému a to především s využitím nejnovější výpočetní techniky. Její přechodování ve smyslu "scientismu" může vést k důležitým studiím bez postižení skutečné podstaty. Např. mohou být akcentovány behavioristické aspekty na úkor závažných politických otázek. U nás Stanislav Komenda vyložil politometrii jako "základy statistické gramotnosti v politologii" (Politometrie, Olomouc 1995).
- f) **Politická kultura.** Její výzkum nahradil málo úspěšné studie "národního charakteru", kdy se hledání typických vlastností celých národů ocitalo v nebezpečné blízkosti rasových aj. nacionalistických ideologií. *Kulturou* lze rozumět "souhrn všech názorů (beliefs), postojů (attitudes) a hodnot (values), se kterými se lze setkat v dané společnosti v danou dobu". Přitom se názory rozumí predispozice k jednání spíše na povrchu, hodnotami tyto predispozice spíše do hloubky. V politické kultuře jsou příkladem názorů: vnímání aktuálních politických problémů, příkladem postojů: preferování určité strany a příkladem hodnot: svobodný řád společnosti. Připomeňme, že Gabriel Almond rozlišil parochiální ("neuvědomilý"), podřízený a účastnický typ politické kultury. Praktický výzkum politické kultury si všímá identifikačních, psychických, ekonomických, sociálních, náboženských a reálně politických proměnných. Za *politickou socializaci* se pokládá souhrn procesů, v nichž se předává, učí a prohlubuje politická kultura.
- g) **Věda o vládnutí.** Rozvíjí se především pro centrální politický systém (vládní systém, angl. government a odtud government science). Navazuje na tradice zejména německé nauky o správě (Verwaltungslehre), později správní vědy (H. Peters) a kolem roku 1995 W. Hennis a Th. Ellwein samostatně rozvíjejí politickovědeckou vědu o vládnutí (Regierungslehre). V ní zkoumají "způsob, jak se pod výzvou moderních správních úkolů provádí řízení, vedení a koordinace veřejné správy, zkrátka, jak se vládne". Za funkce státního aparátu přitom označují: předvídání, rozhodování, kontrolu a vedení. Spojení správy a politiky zde odpovídá zkušenosti, že ve všech politických systémech převzala účast na vládnutí správa a naopak, změny struktury a funkce správních systémů jsou politickým úkolem. Politici se tu prosazují proti informačnímu náskoku a často vyšší odborné způsobilosti správních úředníků: "Státnutí se spíše odehrává jednou jako soutěž v ekonomické a technické oblasti, podruhé však, zahrnujíc obojí, v oblasti *účinnosti státního aparátu*". V praktickém ohledu se v politickém systému musí zohlednit základní funkce státu, tj. pořádková správa, správa služeb a pečovatelská správa. Proti byrokratizaci se doporučuje postupovat tak, aby statut úředníka zůstal omezen na okruh osob, které jsou skutečně nepostradatelné pro zachování státního celku.

Systémový přístup v politické vědě tedy k vymezení "politického systému" (souhrnu vstupů, vnitřní struktury a procesů, výstupů) potřebuje celou řadu důležitých disciplin politické vědy (shora ad a) až ad g)). Jen tak lze zabezpečit dva hlavní aspekty systémového zkoumání:

- 1) *funkční posuzování* celého systému se zaměřuje na jeho soudržnost, stabilitu, trvání atd.,
- 2) *normativní posuzování* celého systému se ptá, co je dobré nebo špatné v etickém smyslu.

Systémový přístup v politické vědě se neprojevuje jen na úrovni politické teorie, ale též politické praxe. Podle Berga-Schlossera a Stammena má **vztah politické vědy k praxi** tři aspekty:²

- praktický (normativní -ontologický přístup),
- technologický (empiricko-analytický přístup),
- emancipační (historicko-dialektický přístup).

Politická věda se prakticky uplatňuje jednak v poradenství, jednak ve vzdělávání. *Poradenská služba* upozorňuje na konkrétní problémy a projekty. Její obsazení je při systémovém přístupu pluralistické - v pracovních týmech nejsou jen zástupci jedné disciplíny a navíc tu nejsou zástupci jen jednoho teoretického přístupu (!). *Politické vzdělávání* by se mělo uskutečňovat na rovinách kognitivní, citové a hodnotové (orientace na určité hodnotové představy). Ústřední význam má rozšiřování demokratického procesu. Vzdělávání se ve svém úhrnu zaměřuje na vysvětlení politických jevů a na jejich předpověď (prognózu).

7. Teorie politického systému

Význam systémového přístupu v politické vědě shrnuje B. Ůichová slovy: "Systémová analýza otevřela prostor pro obsáhlejší komparativní analýzu a zároveň umožnila přenést pozornost politologů do oblasti vlastního mechanismu fungování politického prostředí. Stála tak u počátku studia politického prostředí jakožto zcela specifické a nezávisle proměnné".¹²

Systémová analýza se prosadila od šedesátých let hlavně jako analýza strukturně funkcionální (G. Almond), v níž je *politický systém* chápán jako "soubor interakcí, které lze nalézt ve všech vzájemných společnostech, jež jsou prostoupeny funkcemi integrace a adaptace" a blíže určen rozsahem vstupů, výstupů a vztahů, vzájemnou závislostí změn a svými hranicemi.

S přihlédnutím k sociologii, antropologii a systémové vědě byly pro komparaci systémů použity termíny politická role, politická kultura a politická socializace. Tak např. politická socializace se zahrnuje mezi vstupní požadavky na politický systém, tvorba a aplikace norem (včetně právních) patří mezi výstupy.

K obohacení politologických studií přispěla rovněž *teorie komunikace*. Zde třeba vzpomenout systémové poznatky o holografické paměti (E. Laszlo), zabezpečující cirkularitu a konzistenci při náhodných srážkách částí, či o strukturální asociaci paměti (B. Goertzel), která má hierarchickou strukturu a udržuje rovnováhu mezi otevřeností a cirkularitou. Z formálních disciplín třeba zmínit práci s fuzzy (neostrými) množinami (L. Zadeh). Odtud vycházejí práce o pározaném jazyce zabezpečujícím kognitivní interakce (G. Kampis, N. Luhmann, S. A. Kauffman).

Poznání je pak chápáno jako sebevztáznost v komponentních systémech, dovolující reprezentaci s generací významů. Kognitivní rovnice či kognitivní mapy dovolují zpřesnit analýzu komunikace, reprezentace a jazyka. Také Habermasova analýza má evoluční charakter s důrazem na přežití, koherenci a komplexnost.

Epistemologie pak klade důraz na kruhový průběh poznání, kdy symboly mohou být interpretovány jen ve vztahu k sobě navzájem. Hermeneutické kruhy předpokládají obecnou myšlenku textu a tu pak porovnávají s částmi textu. Projektované asymetrie se prolamují do kruhů znalostí, ovšem za cenu proniknutí na hranice chaosu. Výsledné řešení se hledá v autopoiesi znalostí, kdy se systém rekonstruuje při zachování sebevztáznosti.

Luhmann upozornil, že globální teorie na rozdíl od přírodních věd nezdůvodňují jen jednotlivé fakty, ale zároveň svůj teoretický rámec. Sebevztažná kruhovost vědy vyžaduje chápat vlastní kořeny, tento proces je otevřen kritice a revizi. Dále, J. N. Warfield do základů vědy vrací osobu, jazyk a zdůvodňování. Pomocí těchto složek může věda dosáhnout vztahové průhlednosti, jazyky jsou navzájem srozumitelné a poznatky jsou zpětnově zpřesňovány. V souhrnu pak sociální a politické systémy vykazují schopnosti sebereferece, srozumitelnosti, dobré projektovatelnosti, koherence (slučitelnosti s cíli), kompatibility teorie s empirickými výsledky, respektu ke svobodě, rozumu a osobnosti.

Systémové studie se podrobně zabývají přechodem od struktury k procesům, iterativní sebereflexí, sebeorganizovanou kritičností a počítatělovi podporovanou logikou. V tomto ohledu se někdy hovoří o nové kybernetice, kybernetice druhého řádu, nové generaci systémové vědy apod. V řadě pohledů se systémové myšlení aktivně podílí na utváření veřejné politiky, správy a řízení.¹⁸

Literatura

1. Bausch K. C. *The Emerging Consensus in Social Systems Theory*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2001
2. Berg-Schlosser D. - Stammen T. *Úvod do politické vědy*. Praha: ISE, 2000 (ně mecky: šesté vydání 1995)
3. Flood R. L. - Romm, N. R. *Critical Systems Thinking*. New York: Plenum Press, 1996
4. Goertzel B. *From Complexity to Creativity*. New York: Plenum Press, 1997
5. Habermas J. - Luhmann N. *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie: Was leistet die Systemforschung?* Frankfurt a. M.: Suhrkamp. 1971
6. Checkland P. - Scholes J. *Soft Systems Methodology*. New York: J. Wiley, 1990
7. Janeček V. *Úvod do politologie*. Hradec Králové: Gaudeamus 1996
8. Jantsch E. *The Self-Organizing Universe*. Oxford: Pergamon Press, 1980
9. Jackson M. C. *Systems Methodology for the Management Sciences*. New York: Plenum Press, 1992
10. Kampis G. *Self-Modifying Systems in Biology and Cognitive Science*. New York: Pergamon Press, 1991
11. Luhmann N. *Social Systems*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1995 (ně mecky 1984)
12. Ōichová B. *Přehled moderních politologických teorií (empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědi)*. Praha: Portál, 2000
13. Víték M. *Obecná teorie systémů*. Pardubice: VŠCHT, 1981
14. Víték M. *Úvod do modelování sociálních procesů*. Pardubice: VŠCHT, 1981
15. Víték M. *Soudobé politické systémy*. Hradec Králové: VŠP, 1995
16. Víték M. *Systémové myšlení*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001
17. Víték M. *Evropské politické myšlení I a II*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001
18. *Kritika systémových přístupů* (ed. M. Víték). Sborník XXXIV. konference o systémovém inženýrství SI 2002, Hradec Králové: Gaudeamus, 2002
19. Zeleny M. (ed.) *Autopoiesis: A Theory of Living Organization*. New York: North Holland, 1981
20. Zeman J. *Éas - vesmír - absolutno*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Miloš Víték, CSc.,
ředitel Ústavu filosofie a společenských věd,
Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové,
V. Nejedlého 573, 500 03 Hradec Králové
tel.: 495 061 336 (495 061 316 sekretárka)
e-mail: milos.vitek@uhk.cz

Recenzoval: PhDr. Miloš Charbuský, CSc., ÚVSP, FES, Univerzita Pardubice